

Stručni rad

**PRIMJER PROMICANJA ČITALAČKE
PISMENOSTI U ČETVRTOM RAZREDU
OSNOVNE ŠKOLE U PRODUŽENOM BORAVKU**

Maruša Klopčič
OŠ Valentina Vodnika, Ljubljana

Sažetak

U Sloveniji je na posljednjem testiranju čitalačke pismenosti učenika četvrtih razreda zabilježen pad njihove čitalačke pismenosti. U svrhu poboljšanja motivacije za čitanje, u članku su prikazana dva primjera poticanja čitanja u produženom boravku u sklopu proširenog programa slovenske osnovne škole. U školskoj godini 2022/2023 grupa od 25 učenika četvrtih razreda bila je uključena u dva nivoa poticanja čitanja – čitanje na glas učiteljice i aktivnost pod nazivom „Razredni knjigoljubac“. U prvu aktivnost bili su uključeni svi učenici odjela. Ukupno su pročitali osam opsežnijih književnih djela. U drugu aktivnost učenici su bili uključeni prema vlastitom interesu odnosno motivaciji. U aktivnosti je sudjelovalo 20 učenika, a uspješno ju je završilo 75 % sudionika. Obje aktivnosti pokazale su se uspješnim motivacijskim sredstvom za promicanje čitanja kod učenika četvrtih razreda. Samim time sadržaji pročitanih knjiga poticajno su djelovali i na ostale aktivnosti koje su se provodile tijekom produženog boravka.

Ključne riječi: čitalačka pismenost, motivacija, čitanje naglas, „Razredni knjigoljubac“

1. Uvod

U 2021. godini slovenski učenici četvrtih razreda ponovno su bili ocjenjivani što se tiče čitalačke pismenosti u okviru PILRS-a, koji se u Sloveniji provodi svakih pet godina. Rezultati istraživanja pokazali su da postoji veliki pad čitalačke pismenosti kod slovenskih učenika četvrtih razreda. [1] Čitalačka pismenost je sposobnost razumijevanja i korištenja onih pisanih jezičnih oblika koje zahtijeva društvo i/ili koje cijeni pojedinac. Čitatelji stvaraju značenje iz različito oblikovanih tekstova. Čitaju da bi učili, da bi s drugima sudjelovali u čitateljskim zajednicama u školi i u svakodnevnom životu te iz zadovoljstva. [2] Kako bi stekli znanje o svijetu ili o sebi, čitatelji mogu učiti iz različitih vrsta tekstova. Svaka vrsta teksta može imati nekoliko oblika, od tradicionalnih pisanih [knjige, časopisi itd.] do digitalnih ili elektroničkih oblika [npr. SMS, e-mailovi, internetske stranice]. Sve se to sve više odražava na školsko okruženje i stjecanje znanja u školi [i izvan nje]. [1] Niža čitalačka pismenost tako može utjecati na način, kvantitetu i kvalitetu stjecanja znanja. U doba lažnih informacija, međutim, ne smijemo zanemariti nižu sposobnost kritičkog mišljenja ili kritičke distance koja je pojedincu prijeko potrebna kako bi mogao odvojiti istinu od laži iz različitih tekstualnih oblika. Svrha ovog članka nije pronaći uzroke ovakvog stanja, već prikazati način poticanja čitanja učenika četvrtih razreda u postojećem školskom sustavu, kojim sam se koristila dok sam vodila odjel produženog boravka. Uz „obavezni program“ slovenski školski sustav uključuje i tzv. „prošireni program“, koji uključuje i produženi boravak. [3, 4] Produženi boravak omogućuje realizaciju različitih ciljeva cjelokupnog nastavnog plana i programa 4. razreda. S obzirom na stanje pada čitalačke pismenosti učenika četvrtih razreda [1] i mogućnosti koje nudi rad u produženom boravku, razvijanje ideja za poticanje čitanja kod učenika činilo se jedinim logičnim načinom planiranja i osmišljavanja aktivnosti u produženom boravku. U nastavku će se uz temeljna teorijska polazišta čitalačke pismenosti iznijeti i dva praktična prijedloga za poticanje čitalačke pismenosti u produženom boravku.

2. Teorijska polazišta

Motivacija za čitanje u školi definira motivaciju za čitanje kao sastavni dio ukupnog čitateljskog uspjeha i najuže je povezana s razvojem pismenosti. [4] Neki autori motivaciju za čitanje dijele u dvije osnovne skupine, unutarnju i vanjsku motivaciju. Metsala, Sweet i Guthrie [5] u proučavanju razlika između unutarne i vanjske motivacije otkrili su da su unutarnji motivacijski ciljevi oni koji su unutarnji [osobni] za čitatelja, te da učenici koji su unutarne motivirani govore o zaokupljenosti, znatiželji, društveni interakciji i izazovu. Nasuprot tome, izvor vanjske motivacije dolazi od drugih, tj. roditelja, učitelja i vršnjaka, a učenik je stoga motiviran poticajima koje daje učitelj [bodovi, dobra ocjena, priznanje itd.].

Različiti oblici čitanja temelj su razvoja potencijala pojedinca. U drugom odgojno-obrazovnom razdoblju prate se sljedeći elementi čitalačke pismenosti, koji su dopunjeni primjerima demonstracije pojedinih elemenata.

1. Govor.
2. Motivacija za čitanje [ustrajava u čitanju duljih tekstova, koristi se mjestima izvora lektire].
3. Razumijevanje pojma lektire [koristi se različitim oblicima linearnog čitanja].
4. Svjesnost naglašavanja [uči razliku između književnog i neknjiževnog izgovora].
5. Vokabular [donosi zaključke o značenju riječi, izraza].
6. Tečno čitanje [automatizirano/tečno čita nepoznate tekstove].
7. Razumijevanje tekstova [pronalazi bitne podatke i detalje].

8. Odziv na tekst i stvaranje tekstova [stvara sažetak pročitano, objašnjava pročitano/slušano].

9. Kritičko čitanje [razlikuje činjenice od mišljenja]. [6]

Pri stvaranju konkretnih poticaja za čitanje nastojala sam se osloniti na opisana teorijska polazišta. U model promicanja čitalačke pismenosti uključeni su elementi iz perspektive motivacije za čitanje [vanjska motivacija], razumijevanja pročitano, područja vokabulara, odziv na tekst i kritičkog čitanja.

3. Model promicanja čitalačke pismenosti

U školskoj godini 2022/2023 kroz planiranje, rad i vođenje odjela produženog boravka nastojala sam potaknuti učenike na čitanje, jer su me dosadašnja iskustva rada u produženom boravku i rezultati istraživanja u području čitalačke pismenosti usmjerila u pronalazak poticaja za čitanje učenika. Promicanje čitalačke pismenosti kod učenika četvrtih razreda u produženom boravku odvijalo se na dva nivoa.

3.1 Prvi nivo promicanja čitalačke pismenosti

Prvi nivo promicanja čitalačke pismenosti uključivao je svakodnevno čitanje naglas različitih književnih djela. Ovaj dio aktivnosti provodila je učiteljica produženog boravka, najčešće na početku rada u odjelu. Osim dokazanih pozitivnih učinaka čitanja naglas [poticanje slušanja, ustrajnost u čitanju, umirivanje učenika, uvježbavanje individualne pažnje], pokazalo se da čitanje vrlo brzo pridobije pozornost cijelog razreda. Odabir književnih djela nije bio slučajan i često je pokrивao razvojna pitanja učenika ili njihove interese. Odabrana književna djela [Slika 1] bila su namjerno opsežnije knjige koje su se čitale dulje [3 do 4 tjedna]. Svaki dan se čitalo jedno poglavlje knjige. Zbog toga su učenici cijelo vrijeme slušanja morali stvarati sažetke onoga što su pročitali jer se čitanje odvijalo u nastavcima. Nekoliko sam puta sama, ili netko od učenika, naglas rekonstruirala događaje iz priče prethodnog dana, što je poticalo i usmeno stvaranje tekstova.

KNJIŽEVNA DJELA KOJA SMO ČITALI:

1. Timo Parvela: Ela i prijatelji 1
2. Roald Dahl: Matilda
3. Roald Dahl: Charlie i tvornica čokolade
4. Roald Dahl: Fantastični gospodin lisac
5. Vid Pečjak: Drejček i tri marsovca
6. Roald Dahl: James i divovska breskva
7. Roald Dahl: Charlie i veliko stakleno dizalo
8. Roald Dahl: Vješnice

Slika 1: Pročitane knjige

Uz osnovne opisane učinke na elemente čitalačke pismenosti, pri planiranju aktivnosti u produženom boravku uvijek su postojala i druga područja koja su učenici mogli razvijati. Nekoliko puta, nakon čitanja knjige, pogledali smo i odgovarajući film. Učenici su tijekom gledanja morali čitati slovenske titlove [tečno čitanje nepoznatog teksta] te se pripremiti za gledanje filma izradom vlastitih ulaznica za kino, gdje su trebali nacrtati i napisati svoju omiljenu scenu iz knjige koju su pročitali [izradi sažetak]. Opet, baš kao i likovi u knjizi, izvodili smo razne pokuse [npr. izazov slobodnog pada] ili se bavili

određenim sadržajem koji je specifičan za svaku knjigu [npr. vaganje čokolade, izrada proizvoda od čokolade]. Tijekom same školske godine učenici su razvijali i razne usporedbe između različitih likova iz knjiga koje su poticale njihovo kritičko razmišljanje. U jednom slučaju, dok su slušali priču, učenici su stalno radili usporedbe sa stripom kojeg su prethodno pročitali, čime su razlikovali činjenicu od fikcije.

Učiteljičino čitanje naglas pokazalo se i kao iznimno dobar poticaj za njihovo samostalno čitanje, možda bismo mogli čak reći i promocija, jer su učenici tada češće posuđivali knjige koje smo zajedno čitali u školi [uporaba lokacije lektire]. Učenici su često u školu donosili knjige koje su sami čitali, razmjenjivali knjige i više puta predlagali što bi mogli zajedno čitati.

3.2 Drugi nivo promicanja čitalačke pismenosti

S osnovnom svrhom poticanja motivacije za čitanje, početkom školske godine osmislila sam aktivnost koju sam nazvala „Razredni knjigoljubac“. Učenicima sam ponudila mogućnost čitanja 10 knjiga tijekom školske godine [Slika 2 i Slika 3]. Dakle, jedna knjiga mjesečno. Učenik koji je odlučio izvršiti zadatak dobivao je posebno dizajniran list na koji je zapisivao knjige koje je pročitao. Za svako pročitano djelo morao je, osim naslova, napisati što mu se sviđa u sadržaju knjige, što mu se u sadržaju knjige ne sviđa te što mu se čini zanimljivim tijekom čitanja. [7] Pri odabiru književnih djela učenici su imali slobodne ruke što se tiče sadržaja. Ograničili smo broj pročitanih stripova [tri] i broj pročitanih zbirki poezije [jedna]. Potaknula sam učenike na čitanje malo opsežnijih knjiga. Mogli su čitati kod kuće ili u školi.

Slika 2: Razredni knjigoljubac

OSNOVNI PRINCIPI PROVOĐENJA AKTIVNOSTI »RAZREDNI KNJIGOLJUBAC«

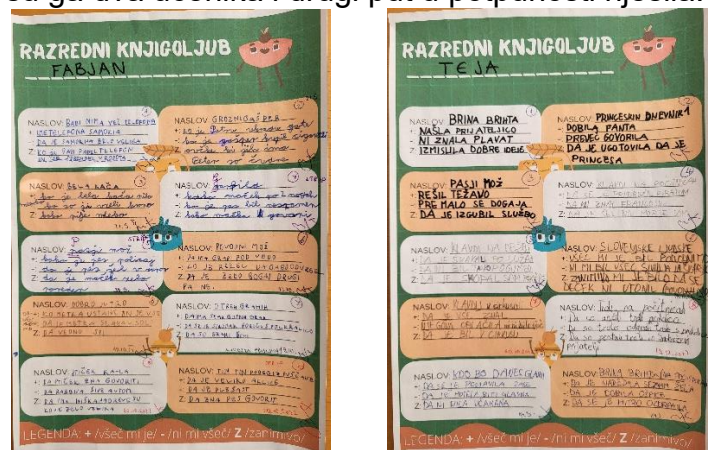
1. Osobni list knjigoljubca vodi učitelj.
2. Možeš čitati i upisati bilo koju knjigu.
3. Od deset pročitanih knjiga tri mogu biti stripovi i jedna zbirka poezije.
4. Možeš čitati kod kuće ili u školi.
5. Napiši naslov i dojam (sviđa mi se, ne sviđa mi se, zanimljivo je).
6. Učiteljica pregleda zapisnik i potpisuje ga.

Slika 3: Osnovna pravila

Princip „Razrednog knjigoljubca“ bio je usmjeren na nagrađivanje etapnih čitalačkih ciljeva, a posebno i konačnog čitateljskog cilja – Pročitao sam deset knjiga u školskoj godini [Slika 5]. Za prvu pročitano i zapisanu knjigu učenici su dobili bombon. Za tri pročitane i zapisane knjige dobili su „Kinder jaje“. Za pet pročitanih i zapisanih knjiga dobili su lizalicu. Na posljednjem koraku, za deset pročitanih knjiga, učenici su dobili 100 grama mliječne čokolade. Izbor nagrada naravno također može biti drugačiji i može se temeljiti na različitim proizvodima koje bi učenici izrađivali tijekom produženog boravka [npr. magneti od pjenaste gume, markeri za knjige i sl.].

Slika 5: Primjer motivacije učenika za čitanje [etapni ciljevi i krajnji cilj]
 Od 25 učenika koji su bili uključeni u produženi boravak, 20 učenika odlučilo se za izvršavanje zadatka „Razredni knjigoljubac“ [Slika 6]. Zadatak je u potpunosti završilo 15 učenika, što je 75% uspjeh. Petero učenika potom je odlučilo zadatak izvršiti još jednom, od čega su ga dva učenika i drugi put u potpunosti riješila.

Slika 6: Primjeri riješenih zadataka

Pet učenika, odnosno 20% svih učenika nije odlučilo izvršiti zadatak. Od njih je troje učenika obično odlazilo kući odmah nakon nastave i dobivalo je manje motivacijske podrške. Dvoje učenika je od početka odlučilo ne sudjelovati u aktivnosti „Razredni knjigoljubac“, a od njih je jedan čitao razne knjige tijekom cijele školske godine, pa i u produženom boravku.

4. Zaključak

Svrha ovog članka bila je prikazati primjer promicanja čitalačke pismenosti kod učenika četvrtih razreda koji su uključeni u odjel produženog boravka. Predstavljene su dvije čitateljske aktivnosti koje su se ispreplitale i nadopunjavale tijekom cijele školske godine. Također, učiteljice produženog boravka poslužile su kao „crvena nit“ u osmišljavanju/planiranju ostalih sadržaja u produženom boravku. Sve su aktivnosti bile ciljno usmjerene, a ujedno su udovoljavale zahtjevima nastavnog plana i programa 4. razreda [kako pojedinačnih predmeta tako i programa produženog boravka].

Učiteljčino čitanje naglas i „Razredni knjigoljubac“ aktivnosti su koje se mogu provoditi paralelno/uzajamno ili pojedinačno. Način izvođenja aktivnosti prepušten je, naravno, učitelju koji izvođenje aktivnosti prilagođava vlastitom stilu poučavanja i referentnom okviru iz kojeg proizlazi. Tijekom cijele školske godine u produženom boravku čitano je naglas osam većih književnih djela. Također, 80% svih učenika sudjelovalo je u čitalačkoj aktivnosti „Razredni knjigoljubac“. U okviru obje aktivnosti učenici su, osim

samog čitanja, razvijali i različite elemente čitalačke pismenosti. Napredak u čitalačkoj pismenosti učenika četvrtih razreda trebalo bi, naravno, posebno procijeniti, ali s motivacijskog gledišta obje su aktivnosti zasigurno poticajno djelovale na odnos učenika prema knjigama, čitanju, pisanim i slušanim slovenskim riječima.

Opisanim aktivnostima ću se svakako baviti i u narednim školskim godinama, kao i u drugim dobnim skupinama, jer čitanje treba poticati na svim razinama. Svakako ću promijeniti način motivacije, jer čitanje je zapravo aktivnost koja mora proizaći iz pojedinca. Zadržat ću dio vanjske motivacije jer je to u ovom razdoblju važan element razvoja djeteta. Usporedbe radi, možemo se osvrnuti i na projekt čitanja za vrijeme ljetnih praznika „Poletavci“ koji također materijalno nagrađuje čitatelje, a samo je u MKL u ljeto 2022. imao preko 3.500 čitatelja. [8]

5. Literatura

1. Klemenčič E & Mirazchijski P. [2023]. Mednarodna raziskava bralne pismenosti [IEA PIRLS 2021]. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
2. Klemenčič E. [2023]. Mednarodna raziskava bralne pismenosti PIRLS. Povzetek prvih rezultatov. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
3. Zakon o osnovni šoli [ZOsn]. [2023]. Uradni list RS, [76/23].
4. Blaj B, Chwatal B, Čerpnjak S, Kos Knez S, Magolič L, Murgelj H, et al. [2005]. Podaljšano bivanje in različne oblike varstva učencev v devetletni osnovni šoli. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
5. Kavčič S. [2021]. Bralna motivacija pri pouku v šoli: diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
6. M, Mršnik S, Novak N, Fekonja R, Hadžet Krkač M, Rosc Leskovec MD, et al. [2022] Bralna pismenost. Opredelitev in gradniki. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
7. Nastja Mulej. URL: <https://www.nastjamulej.com/cort-metoda-o-delavnici/> [17. 8. 2023].
8. Anon. [2023]. Letno poročilo MKL 2022. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana.